

МУЗИКОТЕРАПІЯ ЯК ВАРІАТИВНА СКЛАДОВА МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Квітка Н.О.,

старший науковий співробітник

відділу інклюзивного навчання

Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

В навчальному закладі музикотерапія як варіативна складова змісту дошкільної освіти може слугувати методом, який використовує музику як засіб мобілізації інтелектуальних, емоційних, рухових, мовленнєвих та інших функціональних можливостей організму дитини з особливими освітніми потребами.

Створена програма розвитку дошкільників з особливими потребами в інклюзивному середовищі ЗДО «Музикотерапія» разом із спільною метою та завданнями музичного виховання (освітніми, виховними та розвивальними) спрямована на реалізацію специфічного завдання – корекцію психофізичних порушень дітей з особливими потребами, зокрема корекцію психоемоційного стану дошкільників. Необхідно створити простір, в якому діти вчать володіти основними рухами відповідно до звучання музики, розвивати у них слухові відчуття, виховувати культуру поведінки. Музика позитивно впливає на вегетативну нервову систему дитини, є стимулятором мисленнєвих процесів і стабілізатором комунікативних взаємин між дорослими та дітьми.

Дана програма спрямована на реалізацію наступних завдань:

- формування у дітей здатності емоційно сприймати музику;
- формування інтересу до музично-практичної діяльності;
- формування елементарних знань та уявлень про музичне мистецтво, ознайомлення з його роллю у житті людей;
- корекція недоліків пізнавальної та емоційно-вольової сфери шляхом систематичного, цілеспрямованого формування сприймання музики;
- формування різних функцій мовлення;
- виправлення недоліків моторно-рухової сфери;

- формування емоційно-естетичного ставлення до предметів і явищ навколишнього світу та творів музичного мистецтва;
- формування музично-сенсорних здібностей;
- виховання у дітей основних моральних та комунікативних якостей особистості, в тому числі формування основ національної свідомості.

Програма «Музикотерапія» спрямована на допомогу музичним керівникам, терапевтам, психологам, вихователям та їх асистентам стимулювати й коригувати розвиток дітей молодшого та старшого дошкільного віку з особливими освітніми потребами (порушення мовлення, слуху, зору, інтелекту, опорно-рухового апарату, гіперактивність та розлади аутистичного спектра) в закладі дошкільної освіти з інклюзивною формою навчання. Вона розрахована на два заняття в тиждень від 15 до 30 хвилин. У Програмі вміщено оновлений зміст, який складається з корекційно-розвивальної програми та методичних рекомендацій. Зміст програми, особливості розвитку дітей дошкільного віку у процесі сприймання музики, види корекційно-розвивальної роботи, організацію та зразки занять з використанням певних напрямів музики та рекомендованими музичними творами подано у даних матеріалах. Прослуховування музики рекомендується не лише у процесі занять, а й під час ігрової діяльності або для налаштування дітей на відпочинок перед тихою годиною або сном. Пропонуємо дітям дошкільного віку подавати музику дозовано.

Відповідно до базових державних документів дошкільної освіти (Закон України «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти в Україні, Державні Базові програми розвитку дитини дошкільного віку) музикотерапія сприяє реалізації змісту виховання й навчання сучасного дошкільника. Програма не є навчальною, проте на заняттях подається музична термінологія з метою формування елементарних знань та уявлень про музичне мистецтво, ознайомлення з його роллю у житті людей.

Зміст занять реалізується шляхом запровадження певних видів корекційно-розвивальної роботи (друга колонка):

1. Рецептивне сприймання музики (чуттєве).
2. Рухова релаксація та злиття з ритмом музики.

3. Гра з іграшками.
4. Музично-рухові ігри та вправи.
5. Вокалотерапія (співи).
6. Музикомалювання.
7. Казкотерапія.
8. Гра на дитячих шумових і музичних інструментах та ритмічна декламація.
9. Дихальні та гімнастичні вправи під музику.

Всі види корекційно-розвивальної роботи задовольняють індивідуальні потреби кожної дитини. Вирішити питання щодо розвитку емоційно-вольової сфери, уваги, інтелекту допоможуть особистісний підхід, доступні методи і відповідні форми музично-педагогічного впливу на дитину.

Добір музичних творів для занять із дітьми, що мають різні порушення психофізичного розвитку є складним. Саме тому ми зупинилися на творах класичної та фольклорної музики, які є основою для формування музичної культури особистості. Музика подається у третій колонці «Практичний матеріал» у списку за порядком, який відповідає можливостям дітей від чотирьох до семи років, а також у корисних ресурсах до програми і на аудіо-диску.

Слухаючи музику, людина одразу сприймає всю глибину мистецтва, тому що воно як віра та любов не є кількістю інформації. В першу чергу, це енергія, що випромінюється і сприймається, а відтак створює особливий душевний стан, який допомагає досягти позитивних результатів у лікуванні, реабілітації та нормалізації психофізичного стану дітей з особливими потребами.

Планування занять корекційно-розвивальної програми подано в таблиці, де розписано зміст занять за видами корекційно-розвивальної роботи та напрямками музики та приблизна їх кількість. Вона представлена у вигляді таблиці, в якій основними є три колонки: «Тема заняття», «Вид корекційно-розвивальної роботи» та «Практичний матеріал». Добір музики здійснено за такими напрямками:

01 - релаксація (розслаблення);

- 02 - заспокійлива;
- 03 - глибока релаксація;
- 04 - стимулювання позитивного настрою;
- 05 - стимулювання емоційної сфери;
- 06 - стимулювання емоційно-образних уявлень;
- 07 - активізація творчих здібностей;
- 08 - стимулювання інтелектуальної сфери;
- 09 - підвищення психофізичної активності;
- 10 - стимулювання мовленнєвої активності;
- 11 - формування основ національної свідомості.

Завдання кожного заняття з музикотерапії має бути спрямоване на те, щоб дитина отримала якомога більше позитивних почуттів, бо музика пробуджує такі емоції, які формують внутрішню потребу людини у глибокому та постійному спілкуванні з нею.

Зміст занять з музикотерапії полягає в єдності таких позицій, як збагачення досвіду емоційно-особистісного ставлення до дійсності та збільшення багажу музичних вражень. При цьому дуже важливо виховувати у дітей культуру слухання та бажання займатися художньою та музично-практичною діяльністю для досягнення власної самостійності, незалежності в своїх уподобаннях, а головне здатності через музику любити і сприймати себе та світ таким, яким він є.

Заняття з музикотерапії здатні сприяти загальному розвитку особистості дитини. Емоційна чуйність і розвинений музичний слух дозволяють дітям в доступній для них формі відгукнутися на добрі почуття та вчинки, допомагають активізувати пізнавальну діяльність, постійно вдосконалюючи рух до загального оздоровлення всього організму вцілому.

Особливих застережень для використання даної музикотерапії немає. Проте музичний терапевт має враховувати індивідуальні особливості кожної дитини із психофізичними порушеннями, враховуючи, що при загальному тяжкому стані дитини, гострій формі захворювання, тяжких ураженнях нервової

системи дитина надзвичайно вразлива і потребує особливих підходів у будь-яких методах лікувальної терапії.

Варто проводити заняття з музикотерапії в приміщенні, де діти почувають себе комфортно і затишно, обладнаних необхідними наочними засобами і технічною апаратурою.

Оскільки діти дошкільного віку з різними порушеннями психофізичного розвитку мають свої специфічні особливості у процесі сприймання музики, програма будувалася з максимальним урахуванням їх пізнавальної та емоційно-вольової сфери, вікових та індивідуальних можливостей. Тому окремим підрозділом подається характеристика особливостей цих дітей у процесі сприймання музики.

Програма розвитку дошкільників з особливими потребами в інклюзивному середовищі ДНЗ «Музикотерапія» містить методичні рекомендації, в яких викладено інформацію щодо організації занять та напрямів музики з рекомендованими музичними творами.

Таким чином, використання програми «Музикотерапія» у різних її видах і формах в ЗДО для дітей з особливими потребами як багатофункціонального засобу корекції психофізичних порушень є надзвичайно важливим для забезпечення нормалізації їх життєдіяльності. В освітньо-виховному процесі закладу, де активно відбувається розвиток і навчання дітей з різними порушеннями психофізичного розвитку, вона має зайняти належне місце. Адже впровадження нестандартних, творчих, немедичних засобів впливу на активізацію внутрішніх ресурсів організму дитини з психофізичними порушеннями створює більше шансів для її розвитку.

За структурою корекційно-розвивальна програма включає основні компоненти змісту матеріалу, який представлено у чотирьох колонках. У першій – нумерація тем програми. У другій колонці подано теми занять, які охоплюють основні музичні поняття. Одна тема заняття подається три заняття, але може термін подачі матеріалу може змінюватися відповідно до складності матеріалу та рівня підготовленості дітей з особливими потребами до сприймання та засвоєння матеріалу (на розсуд музичного терапевта). У третій колонці

визначено види корекційно-розвивальної роботи, які детально розписані у підрозділі «Види корекційно-розвивальної роботи». У четвертій, відповідно до змісту заняття та виду корекційно-розвивальної роботи, визначено основні напрями використання практичного музичного матеріалу. Програма не містить вимог щодо результатів корекційно-розвивальної роботи. При цьому дуже важливо досягти особистісних змін завдяки індивідуальному та специфічному підході до кожної дитини; акцентувати увагу в процесі художньої та музично-практичної діяльності на терапевтичному впливі; допомогти вибудувати зв'язок між видами корекційно-розвивальної роботи і станом здоров'я дитини; збудувати таку співпрацю та співтворчість між дитиною і терапевтом, за якої досягаються поставлені мета і завдання музикотерапії. Загалом впровадження програми розвитку дошкільників з особливими потребами в інклюзивному середовищі ЗДО «Музикотерапія» відбувається протягом трьох років починаючи із четвертого року життя особливої дитини. Як приклад пропонуємо для ознайомлення частину програми:

№ п/п	Тема заняття	Спрямованість корекційно-розвивальної роботи	Практичний матеріал за напрямками
1	2	3	4
Четвертий рік життя			
1.	Магічний світ музики.	Рецептивне сприймання музики.	01 релаксація
2.	Подорож у світ звуків.	Гра на дитячих шумових і музичних інструментах та ритмічна декламація.	04 стимулювання позитивного настрою
3.	Чарівний звук голосу.	Вокалотерапія.	10 стимулювання мовленнєвої активності
4.	Лунає музика.	Рецептивне сприймання музики.	02 заспокійлива
5.	Подорож у світ рухів.	Рухова релаксація та злиття з ритмом музики.	04 стимулювання позитивного настрою
6.	Слухаємо і граємось.	Гра з іграшками.	07 активізація творчих здібностей
7.	Подорож у світ ритму.	Музично-рухові ігри та вправи.	11 формування основ національної свідомості
8.	Співаємо разом.	Вокалотерапія.	10 стимулювання мовленнєвої активності

9.	Історія про образ.	Музикомалювання.	06 стимулювання емоційно-образних уявлень
10.	Знайомство з казковими образами.	Казкотерапія.	05 стимулювання емоційної сфери
11.	Історія про музичні звуки.	Гра на дитячих шумових і музичних інструментах та ритмічна декламація.	09 підвищення психофізичної активності
12.	Пригоди дихання.	Дихальні та гімнастичні вправи під музику.	02 заспокійлива
13.	Подорож у світ релаксації.	Рецептивне сприймання музики.	03 глибока релаксація
14.	Подорож у світ танцю.	Рухова релаксація та злиття з ритмом музики.	11 формування основ національної свідомості
15.	Історія про характер музики.	Гра з іграшками.	08 стимулювання інтелектуальної сфери
16.	Подорож у світ темпу.	Музично-рухові ігри та вправи.	05 стимулювання емоційної сфери
17.	Історія про пісню.	Вокалотерапія.	10 стимулювання мовленнєвої активності
18.	Історія про образи природи в музиці.	Музикомалювання.	07 активізація творчих здібностей
19.	Казковий світ коліскової пісні.	Казкотерапія.	03 глибока релаксація
20.	Подорож у світ музичних інструментів (ударні).	Гра на дитячих шумових і музичних інструментах та ритмічна декламація.	08 стимулювання інтелектуальної сфери
21.	Пригоди паузи.	Дихальні та гімнастичні вправи під музику.	01 релаксація
22.	Історія про мелодію.	Рецептивне сприймання музики.	02 заспокійлива
23.	Подорож у давні часи. Хоровод.	Рухова релаксація та злиття з ритмом музики.	09 підвищення психофізичної активності
24.	Історія про музичні образи.	Гра з іграшками.	06 стимулювання емоційно-образних уявлень
25.	Пригоди ритму.	Музично-рухові ігри та вправи.	11 формування основ національної свідомості